



darulfunun ilahiyat

Başvuru: 15 Kasım 2018

Kabul: 11 Aralık 2018

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Kitap Değerlendirmesi: Hamdy, Sherine. *Bedenlerimiz Allah'a Ait: Organ Nakli, İslam ve Mısır'da İnsan Haysiyeti Mücadelesi*. İstanbul: Açılım Kitap, 2017. ISBN: 978- 605 -9608-09-1, 416 sayfa.

Şeyma Ülger¹

Organ nakli 21. yüzyılda karşılaşılan en önemli etik sorunlarından biridir ve gün geçtikçe organ nakli hakkındaki tartışmalar artmaktadır. Gerek İslam dünyasında gerekse diğer kültür ve din mensuplarınca bu konu çeşitli boyutlarıyla ele alınmaktadır. Amerika'da yaşayan ve akademik çalışmalarına burada devam eden Mısırlı antropolog Sherine Hamdy, *Bedenlerimiz Allah'a Ait: Organ Nakli, İslam ve Mısır'da İnsan Haysiyeti Mücadelesi* isimli çalışmasında organ naklinin etik yönünü Mısırlı Müslümanlar özelinde ele almaktadır. Tıbbi bir işlem olan organ nakli sürecinde hastanın sağlığı kadar saygınlığı da temel gayedir. Zira teorik olmasının yanında uygulamalı da bir alan olan biyoetik, yaşamları tehlikede olan insanların özerkliklerine saygıyı da hedefler. Mısır özelinde ama aynı zamanda küresel bir perspektifle hazırladığı bir tıbbi antropoloji örneği olan bu çalışmasında yazar, Mısırlı Müslüman hastaların hastalık süreçlerinde saygınlıkları uğrundaki mücadelelerini okuyucuya aktarmayı amaçlamaktadır.

Kitap University of California Press tarafından 2012 yılında İngilizce² olarak yayımlanmıştır. Kitap Uğur Gezen tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Açılım Kitap tarafından 2017 yılında basılmıştır. Eserin İngilizce aslı ile Türkçe tercümesinde farklı kapak baskılarının kullanıldığını belirtmeliyim. Zira, İngilizce baskıda yazarın kapak resmine koyduğu hastadan ve hikayesinden kitabın önsözünde bahsedilmekteyken, kitabın tercüme baskısında tercih edilen fotoğrafın bu hikaye ile bir ilişkisi yoktur.

1 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Türkiye.
Eposta: seymaulger1@gmail.com

2 Sherine Hamdy, *Our Bodies Belong to God: Organ Transplants, Islam, and the Struggle for Human Dignity in Egypt*, University of California Press, 2012.

Sherine Hamdy akademik bir üslupla iki yıllık bir çalışma sonucu hazırladığı etnografisinde, halkın içinde yaşayarak yine halkı ve toplumun organ nakli konusundaki buhranlarını anlatmaktadır. Çalışmasına okuyuculara ön hazırlık olması açısından Mısır toplumunu, siyasi yapısını, röportaj yaptığı hastaları, Mısır'daki tıbbi ve dini otoriteleri tanıtarak başlamış ve bu çoklu düzeneğin toplumun organ nakli bağlamında sergilediği etik duruşunu nasıl etkilediği üzerine kısa bir giriş yapmıştır. Yazarın çalışması yedi bölümden oluşmaktadır. Sırasıyla kitabın bölümleri Mısır'daki siyasiler, din adamları ve doktorların sebep olduğu yetki buhranları, ölümün tanımı, Mısır'daki skandal organ nakilleri, Mısır şeyhlerinin organ nakli hakkındaki görüşleri, bedenin mülkiyeti, etik, risk ve pragmatizm üzerinedir. Yazar, her bir bölümde halkın sahip olduğu bu belirsiz etik duruşun arkasındaki faktörlerden birini incelemiştir.

Hamdy, kitabında 1970'lerden 2000'li yılların başlarına kadar ciddi anlamda ekonomik ve siyasi değişimler yaşayan Mısır'da nakil tıbbının neden büyük bir toplumsal ve etik tartışma konusu olarak ortaya çıktığı üzerine yoğunlaşır (s. 23). Bir zamanlar organ nakli alanında öncü olan bu Müslüman Arap ülkesinin nakil tıbbı üzerine ulusal bir organ nakli kanunu oluşturulmasında şaşırtıcı bir şekilde en güçlü direnişi sergilemesi yazarın çalışmasında interdisipliner bir yöntem izlemesinin temel nedenidir. Yazar, Mısır başmüftülerinin fetvalarından yola çıkarak ontolojik ve felsefi tartışmalara da yer vermiştir. Eserde hastalar, doktorlar, siyasiler ve din adamlarıyla yapılan röportajların yer alması, konunun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca fotoğraflarının çekilmesi için gönüllü olan hastaların fotoğrafları çalışmaya görsel zenginlik katmıştır.

Hamdy, bu çalışmada etik araştırmalar yapmaktan ziyade etiği toplumsal ve siyasi süreçlerin konusu olarak ele almak istediğini belirtmiştir. Etiği toplumsal eşitsizlikler bağlamında bir mesele olarak ele alıp çözüm bulmak ve daha da ileriye taşıyarak siyasi bir proje olarak biçimlendirmek yazarın amaçlarından biridir. Bir diğer amacı ise tıbbi ve dini otorite iddiasında bulunan bazı grupların tezlerini hangi delil ve argümanlara dayandırdıklarını ve toplumda bunların nasıl karşılık bulunduğunu tespit etmektir.

Beden, Allah'ın mülkü olarak tanımlandığında hastalar ve bazı müftüler vücutta meydana gelen bir hastalık veya bedensel bir acizliği imtihan olarak değerlendirmektedirler. Böyle olunca tedavi arayışına girmek kaderi kabullenmemek ve ontolojik gerçeklikten uzaklaşmak manasına gelmektedir. İşte bu noktada yazar, bedenleri tehdit altında olan hastaların yaşamlarını anlamlandıran ve hastalıklarla mücadele içinde geçen hayatları için kendilerine bir teselli olan imtihan algısından yola çıkarak organ nakline dair etik görüşlerin nasıl şekillendiğini anlamaya

yönelik sorular sormaktadır. Yazarın, etik görüşlerin şekillendiği süreci anlatırken “etik duruşlar asla sabit değildir” şeklindeki iddiası kitabın en çarpıcı yerlerinden biridir (s. 21). Çünkü etik duruşlar, toplumsal olaylar ve kişisel tecrübelerle toplum ve kişi nezdinde değişebilir.

Yazara göre, hastaların organ nakline karşı sergilediği çekingen duruşların sebebi, sahip oldukları İslami bakış açılarından çok daha fazlasıdır. Çünkü organ nakli tıbbi ve dini bir meseleden ziyade Mısır’da siyasi bir konu haline dönüşmüştür. Yazar, beden maddeleştiği ve siyasi bir amaç taşıdığı bu yerde insanların kendilerini nasıl savunmaya aldıkları ve bunların dayanaklarını anlatmaktadır. Yazarın araştırması sırasında ulaştığı bir tespiti vardır; Mısırlılar organ nakline “Allah’ın mülkü” söylemiyle mesafeli bir duruş sergilerken işlevlerini kaybetmiş böbrekleri için diyaliz makinalarına bağlı bir tedavide ise herhangi bir tereddüde düşmemektedirler. Bu iki durum arasındaki tezatlık bize gösteriyor ki, halkın organ bağışısı konusunda tedirgin olmasının ve konuya sıcak bakmamasının tek nedeni zihinlerdeki bedene dair mülkiyet algısı karmaşası değil, organ bağışısını onayladıkları anda ailelerinden herhangi birisini muhtemel organ bağışısı durumuna düşürmekten çekinmeleridir.

Organ nakli konusunda uzmanların anlaşmazlıklarına da yer veren yazar, çalışmasının ikinci bölümünde ölümün tanımı hakkında toplumun farklı kesimlerinin görüşlerini aktarmıştır. Organ nakli tartışmasının temelini oluşturan ölümün tanımının nasıl yapılması gerektiğine dair farklı kesimlerden görüşlere yer vermiştir. “Beyin sapının ölmesi kişinin ruh ve beden ölümünün gerçekleştiği anlamına mı gelmeli” yoksa “doktorların sırf organ naklini meşrulaştırmak için yaşamla ölüm arasındaki ince çizgiyi yeniden mi yorumladığına” dair şüpheler organ nakline dair spekülasyonları artırmaktadır. Bu kısımda kitabın bizlere sunduğu en önemli iddia ise Batının seküler biyoetik anlayışı ile Müslüman Mısırlıların etik anlayışının bedenin mülkiyeti hakkında farklılık gösterdiğiidir.

Esere yöneltebileceğim nadir eleştirilerden biri Hamdy’nin organ ticaretini desteklememekle beraber, yaşadığı zorluklara tanık olduktan sonra organlarını para karşılığında satan insanlara yönelik suçlamanın doğru bir tutum olmadığını ve işlemler şeffaf olduğu takdirde para karşılığı organ bağışısının yapılabileceğini söylemesidir. Fakat burada organlarını satmak zorunda kalan fakir insanların adaletinin nasıl sağlanacağına dair öneriler ve organ satışının şeffaflığına dair sağlam ve uygulanabilir bir metot sunmakta yetersiz kalmıştır.

Sonuç olarak, Kahire, Tanta ve Mansura’da geçirdiği iki yıllık süre boyunca elde ettiği zengin etnografik verilerle yazar, biyoetiği sadece doktorların ya da etik uzmanlarının değil hastaların gözünden de ele almaya çalışmış ve biyoetiği farklı bir açıdan yaklaşmıştır. Etiğin diğer alanlarla da ilgili olduğunu belirten

Hamdy, biyoetiği kendi başına bir disiplin olarak ele almaktan ziyade toplumsal eşitliği ve adaleti merkeze alıp siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarla bütünleşmiş geniş bir alan meydana getirmeyi önermektedir (s. 33). Siyaset ve etiğin birbiriyile ilişkisini birçok kez vurgulayan yazar ulusal organ bağı programının yokluğundan bahsederek siyasi otoriteyi harekete geçirmek için kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca yazar bu çalışmasıyla biyoetik alanının gündemine organ satışı karaborsası konusunu da getirmektedir. Neticede Hamdy kültürlerarası biyoetikle ilgilenenler, organ bağı alanında çalışan kişiler, antropologlar ve İslam fıkhıyla ilgilenenler için her zaman bir başvuru kaynağı olabilecek nitelikte bir eser meydana getirmiştir. Belki de bu eserin en önemli özelliği eserin Müslüman Mısırlılar özelinde organ nakli konusunu incelemesiyle İslami biyoetik literatürüne ciddi bir katkı sunmuş olmasıdır.